continuat, quae hungarice vocatur, az oláh fáta nótája, mikor kaprait az havasson, elvesztette volna, és magát siratván, bujdosván keresné s siratná elveszett caprait“ [1]. Bitay Á.

Gheorghe Buitul.

— Cel dintâiu Român care şi-a făcut studiile la Roma. —

Despre Gheorghe Buitul, Român din Caransebeş, preot romano-catolic, traducător (†1636) în româneşte al catehismului lui Canisius, nu ştim multe [2]. Cele câteva ştiri pe care le avem privitor la dânsul, sânt cuprinse într'o scrisoare latinească păstrată în biblioteca Batthyany din Alba-Iulia [3]. Scrisoarea aceasta s'a scris şi s'a trimis de Ştefan Csiky, exilatul episcop romano-catolic al Transilvaniei şi canonic la Győr, din acest din urmă oraş (la 15 Septemvrie 1619) cardinalului Borghese [4] din Roma. Prelatul acesta maghiar a crescut şi educat pe Buitul încă din fragedă copilărie („ab incunabulis fere et enutrivi, et artibus liberalibus, disciplina institui“) [5].

Dar cum l-a cunoscut pe Buitul? În acei 4 ani de păstorire misionară (1600—1604) pe care i-a petrecut acest călugăr franciscan în jurul Lugoşului şi al Caransebeşului.

Adevăratul nume al lui a fost: Csikmadéfalvi Szentandrásy István (1571—1630). De felul lui a fost Secuiu din Ciuc, de aceea i s'a zis pe scurt: Csiky. S'a făcut călugăr franciscan, a studiat la Viena şi la Sambor în Polonia. S'a sfinţit preot în 1593. A fost misionar recunoscut, şi în această calitate a lucrat şi în Moldova încă înainte de 1600 [6]. În acest din urmă an a fost trimis din Roma la Românii romano-catolici din colţul de

[1] *Erdélyi Országgyülési emlékek* XII, pp. 385—386.

[2] *Bibl. Rom.* I, p. 447 No. 138; 532 No. 351; *Arhiv t. siebenbürg. Landeskünde* No. I. XIX, p. 629.

[3] Ms. K [3] IV [2].

[4] Scipione Caffarelli (1576—1633) nipote (da sorella) di papa Paolo V., fu dal 18/7, 1605 cardinale, detto „il Cardinal Borghese“; creatore della „Villa Borghese“ a Porta Pinciana. (Garollo: *Dizionario Biografico* I, 406).

[5] Din aceeaşi scrisoare.

[6] „Diversis in locis et provinciis, ut est in Moldavia, Transylvania et Hungaria frequens in concionibus ad populum, sacramentorumque administrationibus fui“. Scrisoarea lui (25 XII, 1625 din Sopron) din Biblioteca Universităţii din Budapesta, Colecţia Hevenesi XLI, p. 96.

BDD-A14701 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:44

ţară al Lugoşului şi al Caransebeşului, ai căror strămoşi au fost câştigaţi pentru catolicism de Ioan Capistran, marele tovarăş de luptă contra Turcilor al lui I. Hunyadi. Aceşti Români romano-catolici erau şi pe atunci (1600) mai bine de 10.000 de suflete, deşi de 60 de ani n'au avut preoţi [1]. Mijlocitorul acestei misiuni a fost cardinalul Alfonso Visconti, care ca episcop de Cervia a stat (1593—8) în calitate de nunciu papal la Curtea lui Sigismund Báthori [2] şi a cunoscut în persoană atât relaţiile Transilvaniei cât şi pe Szentandrásy.

Unul din aceşti 10.000 de Români a fost Gh. Buitul, atunci încă copil plăpând; deci s'a născut în ultimii ani ai secolului al XVI-lea. Szentandrásy, precum o scrie în 1619, l-a luat la sine, l-a crescut şi l-a învăţat. Zelul catolic al lui Szentandrásy i-a câştigat şi favorurile cunoscutului general Basta [3].

După patru ani, în zilele protestantismului învingător al lui Bocskai, a fugit prin Raguza [4] la Roma, unde s'a sfinţit episcop in partibus infidelium (1606). După aceasta s'a întors din nou în Ardeal ca administrator al diecezei romano-catolice văduvite (după plecarea lui Naprágyi) şi a rămas acolo până la 1611, când a trebuit să fugă dinaintea urei mândrului principe Gavril Báthori şi nu s'a mai întors niciodată în Ardeal. A fost numit canonic din Pozsony (în acestă calitate a fost trimis de regele Matia II la regele Poloniei şi la domnul Moldovei, Alexandru

[1] „Anno tandem 1600..., ad Valachos Caransebesienses ac Lugosienses, locaque circumiacentie, in quibus plus quam decem milia Christianorum, animae numerebantur et hi a 60 ferme annis, teste pro tunc piae memoriae cardinali Visconti, sacerdotes catholicos non habuerunt, quos olim ab errore Graecorum beatus Ioannes Capistranus ad fidem reduxerat catholicam, Roma missus et expeditus fuerat" (ibidem). Farnciscanii prin acest colţ de ţară au păstorit de la vremea lui Ludovicul Mare, aşa că trebue să afirmăm — cu toată ştirea de faţă a lui Csiky — că Capistrano n'a fost cel dintâiu care „reduxerat" pe Românii de acolo la catolicism. V. şi Turchányi Thamer, Krassó-Szörény m. története, I. Lugos 1906, I p. 353 sq.

[2] Veress Endre, *Erdélyországi pápai követek jelentései VIII Kelemen idejéből* (Budapest, 1909) pp. X—XII.

[3] Wolfgangus Bethlen, *Historia de rebus transylvanicis* V, p. 505; Szamosközy III, p. 324.

[4] „mutato habitu, cum certis catholicis mercatoribus Raguzanis per partes Turcarum Raguzium usque, inde Romam me contuli". Un nou document pentru comerciul raguzan.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14701 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:44

Movilă, în afacerea Homonnai - Şerban Radu[1]), mai târziu canonic în Győr (ca atare a scris scrisoarea din 15 Sept. 1619 pentru Buitul) şi, în anul morţii sale, episcop de Veszprém.

Din scrisoarea din 19 Sept. 1619 aflăm că Buitul a studiat la Viena şi a fost nevoit, din cauza slăbiciunii trupului său, să-şi lase studiile din Viena (pe la 1610). Ducându-se la patronul său, Szentandrásy, în Ardeal, a suferit mult în toiul persecuţiunii amintite contra catolicilor supt G. Báthori. Pe când Szentandrásy a putut fugi, el „in manus hostium incidit, omnibus suis spoliatus, aliisque ignominiis afflictus, vix manibus eorum ereptus est, atque delituit". Potolindu-se urgia, a ieşit din ascunzişul său, şi în foarte mare lipsă de preoţi, a lucrat cu râvnă în mai multe locuri, între altele doi ani şi mai bine la Alba-Iulia. Aici — în lipsa paterului iezuit — „non solum iuventutem regni illius liberalibus disciplinis erudivit, sed etiam concionibus populum in publico instituit, cuius rei amplissimi testes sunt Proceres ac Barones catholici Transylvaniae, qui saepe numero concionibus eius interfuerunt". Scrisoarea are ca scop mijlocirea primirii lui Buitul în vestitul Collegium Germanico-Hungaricum, ca terminându-şi şi perfecţionându-şi cunoştinţele teologice, să-i meargă în plin planul dorit de el însuşi cu atâta râvnă: „să lucreze spre binele patriei şi al religiei" [2].

Iată o parte din viaţa unui preot traducător zelos, care a fost Românul Gheorghe Buitul, cel dintâiu Român care — după cât ştim azi — şi-a făcut studiile în Roma.

Din scrisoarea lui Szentandrásy (din 25 XII, 1625) aflăm că dânsul a crescut în jurul lui, din veniturile lui, tineri harnici, pe care, sfinţindu-se preoţi, i-a trimis (atunci deja în număr de 12) în Ardeal. Aşadar nu-i cu neputinţă ca să fi mai fost şi alţi Români în afară de Buitul între protejaţii şi oploşiţii lui Szentandrásy.

---

[1] Frankl Vilmos, *Pázmány Péter levelezése* I, p. 260; Magyar Történelmi Tár VI, p. 252.

[2] Acest preţios document s'a publicat mai întâiu cu mai multe greşeli de Szeredei: *Notitia Capituli Albensis*, pp. 228 - 230; prescurtat de dl Iorga: *Studii şi Documente* XIII, p. 236

Cele spuse despre Buitul de Szinnyei în *M I.* şi de Erdélyi K. în *Erdélyi Múzeum* 1902, pp. 184—185 sânt greşite.

Viaţa lui Szentandrásy se poate citi la Dr. Temesváry János, *Csikmadéfalvi Szentandrásy István*, Kolozsvár, 1912.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14701 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:44

Dintre Românii romano-catolici din acel colţ de ţară au răsărit mai târziu iesuitul Gavril Ivul (1647—1680) şi un alt Ivul, care a fost prepozit mare la Alba-Iulia în sfertul al doilea al secolului trecut. **Bitay Á.**

Ceva despre protopopul Popa Pătru din Tinăud (Bihor).

Dl G. Giuglea în *Dacoromania* I, pp. 356—359 a atras atenţiunea asupra harnicului protopop Popa Pătru din Tinăud (Bihor) şi asupra Cazaniei lui din 1682.

D-l G. Giuglea îşi exprimă părerea că „Popa Pătru... a trebuit să fie un activ scriitor", cu înţelesul de copist, dar poate şi de „remanieur" al textelor ce le-a transcris, din care se mai cunoaşte un manuscris miscelaneu" etc.[1]

Părerea aceasta corespunde întru toate adevărului. „Tot în aceste părţi (prin Bihor) s'a copiat cea mai veche traducere românească a unui Anghilest (= Octoih) şi a unui Ceaslov în 10 Fevruarie 1685 de protopopul Petru din Tinod în Bihor, care avea un deosebit interes pentru cărţile bisericeşti în limba sa. Tot popa Petru din Tinod... a scris cea mai veche slujbă pentru sfinţirea bisericii pe la 1673—1684, apoi Maslul la 1673 pentru popa Marcu din Săcădat, care după limbă e copia unui vechiu manuscris din veacul al XVI-lea"[2]. Se cunosc deci mai multe scrieri de dânsul.

Popa Pătru ne spune că cartea copiată de dânsul a fost „isvodită şi întoarsă pre limbă rumânească de un popă rusesc". Acest rusism îşi are rădăcinile lui de sigur în faptul că la Moscva păstorise puţin mai înainte acel strălucitor vlăstar al domnilor Moldovei care a fost Petru Movilă. Nu trebue să insist aici asupra influenţelor pe care le-a avut acest mare arhiereu asupra vieţii bisericeşti şi sufleteşti a românismului. E prea cunoscut caracterul eleno-slav cu nuanţă rusească a vieţii religioase a bisericii româneşti de prin mijlocul secolului al XVII-lea şi mai ştim că cel mai marcant reprezentant al acestei tendinţe eleno-slavo-ruseşti a fost învăţatul Udrişte Năsturel, cumnatul

[1] DR., I, p, 359.

[2] Ştefan Meteş, *Istoria bisericii şi a vieţii religioase a Românilor din Ardeal şi Ungaria*, Arad 1918, I, 372. Pentru dovedirea hărniciei lui Pătru dl Meteş trimite în notă la V. Mangra, *Cercetări literare istorice*, Bucureşti, 1896, pp. 11—10.

BDD-A14701 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:44